

В. С. Бундуки, А. М. Богуш

ВІДТВОРЕННЯ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КИТАЙСЬКОМОВНОЇ НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ АНГЛІЙСЬКОЮ ТА УКРАЇНСЬКОЮ МОВАМИ

Стаття присвячена вивченню лексико-граматичних особливостей китайськомовної наукової літератури та їх відтворенню засобами англійської та української мов. В результаті дослідження виявлено найбільш частотні перекладацькі операції перекладу задля досягнення адекватності, а саме пошук відповідника, конкретизація, калькування, опущення, граматична заміна, членування речення та ін.

Ключові слова: науковий текст, китайська мова, перекладацькі операції, лексико-граматичні особливості.

Статья посвящена изучению лексико-грамматических особенностей китайскойязычной научной литературы и их воспроизведению средствами английского и украинского языков. В результате исследования выявлены наиболее частотные переводческие операции перевода для достижения адекватности, а именно поиск соответствия, конкретизация, калькирование, опущение, грамматическая замена, членение предложения и др.

Ключевые слова: научный текст, китайский язык, переводческие операции, лексико-грамматические особенности.

The article is devoted to the analyses of Chinese scientific literature lexis and grammar and their reproduction by means of the English and Ukrainian languages. As the result of the research the most frequent translation operations to achieve of an adequacy are discovered. They are search of equivalent, concretization, loan translation, omission, grammatical replacement, sentence fragmentation, etc.

Key words: scientific text, Chinese, translation operations, lexical and grammatical features.

Науковий дискурс — це специфічний спосіб організації мовної діяльності, характерний для наукової сфери. Розвиток науки в сучасному суспільстві дозволяє розширювати сфери наукового знання. Зміст наукових праць відображає науковий досвід і результат роботи фахівців, має цінність для подальших досліджень. Науковий стиль займає особливе місце серед інших функціональних стилів, оскільки його текст володіє власною структурою і певним набором використаних мовних засобів.

Вже тривалий час науковий дискурс посідає важливе місце в дослідженнях світових та вітчизняних лінгвістів. У різні періоди вчені вирішували питання про те, що являє собою наукове мовлення, які особливості лінгвістичного оформлення наукового знання та які існують способи перекладу для повної та адекватної передачі наукових текстів. Вивченню наукового дискурсу приділяли велику увагу такі мовознавці: І. Арнольд [2], М. Пилинський [10], Н. Ботвіна [3], С. Шевчук [14], Ян Дефен [19], Н. Буре [4], Б. Клімова [16] та інші. Питанням проблеми перекладу наукових текстів займалися І. Алексєєва [1], В. Комісаров [7], В. Кочергін [8], В. Щичко [15], Н. Гарбовський [5], В. Ростовцев [11], В. Пелат [18] та інші. Незважаючи на те, що багато дослідників вивчали особливості перекладу, проте процес перекладу недостатньо охарактеризований саме з китайської англійською та українською мовами.

Актуальність роботи зумовлена зростанням значення перекладу наукової літератури як способу обміну та поширення інформації в світовому суспільстві. Саме тому переклад текстів наукового змісту займає важливе місце серед проблем сучасного перекладознавства. У зв'язку зі стрімким розвитком прогресу, а також дипломатичних зв'язків Китаю з іншими державами, зростає затребуваність наукового перекладу з китайської мови, що потребує подальшого вивчення для здійснення якісного перекладу

Виходячи з актуальності проблеми, що вивчається, була визначена **мета** дослідження, яка полягає у вивченні особливостей перекладу наукових текстів з китайської українською та англійською мовами. Для досягнення поставленої мети поставленні такі **завдання**: розглянути характеристики наукового дискурсу; визначити особливості наукового стилю в китайській, українській та англійській мовах; проаналізувати перекладацькі прийоми, використані в досліджуваних текстах.

Матеріалом дослідження послужили аутентичні китайськомовні статті різних наукових галузей (а саме з перекладознавства, біології, політології, культурології та географії) та їхні офіційні переклади англійською мовою та власні переклади українською мовою. Загальна кількість проаналізованих оригінальних текстів дорівнює 10 друкованих аркушів. Добір емпіричного матеріалу базується на методі суцільної вибірки.

Науковий стиль або стиль наукової прози (科学技术语体, scientific prose style) являє собою один з функціональних стилів, це стиль наукової сфери спілкування, який застосовується в наукових працях, дослідженнях, навчальній літературі. Типологічною характеристикою наукового стилю є орієнтація на набуття, збереження і передачу знань. Йому притаманна денотативна функція в чистому вигляді, а в якості головної мовленнєвої форми можуть виступати і повідомлення, і опис, і міркування [13: 87–88].

Науковий стиль характеризується логічною послідовністю викладу, упорядкованою системою зв'язків між частинами висловлювання, прагненням авторів до точності, стислості, однозначності при збереженні насиченості змісту. Основне завдання наукової літератури — гранично ясно і точно донести певну інформацію до читачів [3: 8].

Однією з найважливіших вимог, що висуваються до автора наукового тексту, є його особиста максимальна відстороненість і неупередженість під час викладу наукових фактів, висновків тощо [9: 9]. Варто зазначити, що в українській мові автор рідко згадує себе як суб'єкта дії, вираженого підметом. Він може собі дозволити лише вживання так званого ритуального “ми”, та й то нечасто. Навпаки, в англійській мові традиції набагато частіше підметом речення виявляється займенник першої особи однини.

На лексичному рівні типологічно спільними рисами китайської, англійської та української мов є велика кількість термінів, абстрактних слів, схем, таблиць, графіків, наукові фразеологічні штампи, цитати, посилання, уникання емоційно-експресивних синонімів, багатозначних слів, художніх тропів. Серед відмінних рис варто зазначити більшу вживаність пасивного стану в англійській мові, невелику кількість інтернаціоналізмів та запозичених слів в китайській мові [2; 11; 14].

Серед типологічно спільних граматичних особливостей наукових творів досліджуваних мов варто відзначити доволі часте використан-

ня складних речень різних типів, ускладнених вставними словами та реченнями [2; 6; 14]. Зрозуміло, в різних мовах довжина речень наукового тексту різна. Так, в англійській мові середнє, звичайне речення наукового тексту не виділяється своєю довжиною, тоді як в українській мові речення часто довгі та складні за своєю структурою [12: 251].

До конкретно-мовних характеристик наукового стилю слід віднести порушення чіткого порядку слів (інверсію) для логічного виділення окремих смислових елементів, що часто використовують в англійській та українській науковій літературі. Китайська мова відрізняється суворю фіксованістю порядку слів, тому інверсія не має значого поширення [17]. Пасивний стан речення часто використовують в англійській науковій мові, рідше — в українській мові, проте в китайських текстах це не є розповсюдженим явищем, і не тільки в науковому стилі [11].

В умовах глобальної комунікації китайськомовні тексти різної спрямованості, в тому числі й наукові, стають об'єктом перекладу; при цьому специфіка міжмовної комунікації обумовлює необхідність їхньої перекладацької адаптації в процесі міжмовного сприйняття. При цьому слід зазначити, що для досягнення перекладацької еквівалентності в процесі передачі іншою мовою використовуються різні типи перетворень вихідного тексту.

Проведений лінгвістичний аналіз виявив, що під час перекладу наукових текстів перекладач активно шукає відповідник (53 % в українському та 34,5 % в англійському перекладі).

Характерною рисою наукового тексту, яка відразу впадає в очі, є велика кількість термінів. В нашій вибірці зустрілися наступні терміни, яким були підібрані відповідники: 物种 — species / вид; 中性假说 — neutral hypothesis / нейтральна гіпотеза; 氮肥 — nitrogen fertilization / азотні добрива. Відповідники знайдені й при перекладі власних назв, які зафіксовані в словниках або є в активному вжитку в мові перекладу: 京津冀地区 — Beijing-Tianjin-Hebei region / регіон Пекін-Тяньцзін-Хебей; 日本 — Japan / Японія; 亞太地区 — Asia-Pacific area / Азіатсько-Тихоокеанській регіон.

Кількість випадків пошуку відповідника в мовах перекладу різниться через більш активне використання опущення в англійському перекладі (13,5 % проти 5 % в українському перекладі). Під час пе-

рекладу опущенню піддавалися слова, які є семантично надмірними або нерелевантними, з точки зору їхнього смислового змісту.

Наприклад, у реченні 其中以郑至慧、杨靖为代表的女性主义译者通过序言、改写等“她者”操纵方式彰显了性属差异 в якості підмета виступає словосполучення “Китайсько-ізраїльські феміністські перекладачі Чжен Чжіхуа і Ян Цзин”. Перекладач англійською вирішив, що ім’я перекладачів та їхнє походження не важливі для англомовних реципієнтів, тому опустив цю інформацію: The translator with gender consciousness. В українському перекладі імена були збережені, а ось національність ні: Феміністські перекладачі, такі як Чжен Чжихуем і Ян-Цзин.

Наступною операцією є контекстуальна заміна, яка була використана майже в однаковій кількості в українському (10 %) та в англійському (15 %) текстах. Контекстуальній заміні в обох мовах підлягали такі слова та словосполучення: 本文讨论的对象是 — *This paper deals with / Предметом дослідження цієї статті є* (дослівним перекладом є “предметом обговорення цієї статті є”); 具有很独特的文字理据性 — *have unique word motivations / мають унікальну текстову мотивацію* (слово “писемність” замінена “словом” та “текстом”). В англійському варіанті зустрічалися заміни в таких випадках: 三个中译本 — *three Chinese versions* (в оригіналі “переклади”); 赢得了女性话语权 — *making women’s voices heard* (в китайському тексті голоси не “чують”, а “отримують”).

Кількісної різниці у використанні конкретизації майже немає (в українській мові — 6 %, в англійській мові — 6,5 %). Зокрема операція була застосована у словосполученні 13个行政区 (13 адміністративних районів), бо реципієнти українського та англійського перекладу не знають, які саме райони маються на увазі. Для китайців це своєрідне сталє словосполучення, яке вони використовують для найменування так званого “столичного регіону” в Китаї, тому в перекладах слід уточнити які саме райони згадуються: *Beijing-Tianjin-Hebei region (13 districts) / регіону Пекін-Тяньцзінь-Хебей (13 районів)*.

Наявно багато випадків, коли китайські автори, говорячи про Китай, пишуть “наша країна”, ми і т. д. Ці одиниці вимагають конкретизації, аби англомовні та україномовні читачі не подумали, що мова йде про їхні країни.

Під час перекладу англійською та українською мовами генералізація застосовується набагато рідше, ніж конкретизація (4,5 % та

1,5 % відповідно). Найяскравішим прикладом генералізації є словосполучення: 2016年底,我国商务部、国家发改委、科技部、工信部、人民银行、海关总署、统计局等七部门 — *upgrading Chinese industries and products / В кінці 2016 року сім департаментів*. В оригіналі міститься перелік державних організацій Китаю (різні міністерства, банк, митне управління та ін.), проте перекладачі вирішили об'єднати їх одним родовим поняттям, бо їх перелік не є таким важливим для іноземців, як для китайців.

Калькування в українській мові зустрілося частіше (4,5 %), ніж в англійській мові (3,5 %): 真菌18SrRNA基因 — *fungi 18SrRNA genes / гени грибів 18SrRNA*; 女性主义翻译理论 — *Feminist translation studies / феміністська теорія перекладу*; 汉译的理据性 — *Motivations of Chinese Translation / мотиви китайського перекладу*. Це свідчить про більшу дотриманість тексту оригіналу перекладачем українською мовою, в той час як перекладач англійською мовою використовував інші операції для перекладу певних лексичних одиниць.

Під час перекладу текст нерідко вимагає внесення додаткових слів (прийом додавання), що обумовлюється рядом причин: відмінностями в структурі речення та семантичному наповненні слова і тим, що більш стислі китайські речення вимагають в українській (1,5 %) та англійській (3 %) мовах більш розгорнутого вираження думки. В китайській традиції прізвище є більш вагомим та важливішим за ім'я, а тому у словосполученні 美国总统特朗普上任 називається лише прізвище президента. В англійській та українській мовах такий варіант теж можливий, проте більш поважним буде вжити разом з прізвищем й ім'я, особливо у першому згадуванні. Тому перекладачі вимушені були зробити додавання, аби отримати коректний варіант перекладу: президент США Дональд Трамп ... після вступу на посаду / *Donald Trump assumed office as the president of the United States*. Додавання було не обов'язковим, бо зміст і так був зрозумілим та чітким. Хоча вони краще адаптували текст до мов перекладу.

Із відібраних одиниць прийом аббревіації частіше використовувався в англійській мові (3 %), ніж в українській мові (1 %). Наприклад, китайське словосполучення 官方发展援助 на початку тексту було перекладено повністю, як *official development assistance / офіційна допомога з метою розвитку*, а в наступних випадках вживання застосовувалася аббревіатура ODA / ОДР; 全球价值链 — *global value chain (GVC)*

/ глобальний ланцюг оцінки (ГЛО). Перекладач англійською мовою частіше використовував скорочену форму, аби уникнути перевантаження речень. В українському перекладі невикористання абривіації в такій ж кількості не нашкодило сприйманню речень.

В тексті китайською мовою зустрічалось багато імен людей та географічних назв, не відомих для українських та англійських реципієнтів. В таких випадках використовувався прийом транслітерації згідно з правилами та нормами системи Паладія (2,5 % в українському та англійському перекладах): 京津冀地区 — *Jing-Jin-Ji region / region Цзін-Цзін-Цзі*; 宋春舫 — *Song Chun-fang / Сун Чунфан*; 惠山 — *Huishan / Хуейшань*.

Там, де перекладач має справу з різницею в будові мови, він використовує граматичні операції перекладу. Серед найчастотніших в аналізованих текстах виділяємо граматичну та функціональну заміну та членування речення.

Речення китайською мовою доволі складні за своєю структурою, тому доречне їхнє членування, аби уникнути перенавантаження речень та ускладнення сприймання. Незважаючи на те, що хоча ця операція використовувалась однаково часто в українському та англійському перекладах (по 2 %), в англійському тексті речення ділилося на більшу кількість речень.

При граматичній заміні (по 6 %) дуже поширена заміна частини мови: 评价了水资源承载力状况 — *used to evaluate the carrying capacity of water resources / для оцінки пропускнуої здатності водних ресурсів* (дієслово “оцінювати” в оригіналі перетворився на інфінітив та іменник). Також зустрічається заміна форм слова: α -可容许函数 — *α -допустимі функції* (в оригіналі іменник в однині); Banach代数 — *Banach algebras* (в оригіналі іменник в однині). Заміна членів речення (синтаксична перебудова): 定义了一种向量版本 — *the vector version is introduced / визначено векторну версію* (заміна активного стану на пасивний).

У випадку функціональної заміни перекладається не стільки форма одиниці оригіналу, скільки її граматичні або смислові функції у тексті. В тексті перекладу українською ця трансформація зустрічалась частіше (6,5 %), а ніж в англійському перекладі (4 %).

Словосполучення 美国总统特朗普上任 (дослівно — *американський президент Трамп вступив на посаду*) зазнало змін як в українському, так і в англійському перекладі. В українському тексті це словосполу-

чення виглядає так: “президент США Дональд Трамп... після вступу на посаду”. В китайському реченні це словосполучення є одним з однорідних членів речення, а в українському стало просто другорядним членом, що дещо спростило речення для сприймання та відповідає українським нормам побудову речення. А в англійському перекладі “*Donald Trump assumed office as the president of the United States*” словосполучення “президент США” стало підпорядковуватися не підмету, а присудку.

Хочеться зазначити, що поділ на операції є умовним, бо нерідко лексичні зміни ведуть до змін граматичних або семантичних, та одна операція може породжувати декілька інших в інших місцях, яких на перший погляд під час розгляду поза контекстом та за відсутності зв’язку з іншими одиницями можна було б уникнути. Тобто все взаємопов’язане та вибір способу перекладу залишається на розсуд перекладача.

Результати аналізу перекладацьких операцій продемонстрували, що переклад наукових текстів англійською та українською мовами адекватно передає зміст оригіналу, його форми. Нехтування виправдані особливостями мов перекладу, вимогами стилю в цих мовах. Переклад в цілому не є буквальним або вільним переказом оригіналу, хоча їхні елементи присутні. Втрат суттєвої інформації оригіналу на матеріалі дослідження не знайдено.

Дослідження ставило за мету виявлення і розкриття особливостей перекладу китайськомовних наукових текстів українською та англійською мовами. Мета роботи була досягнута і на основі даних дослідження можна сформулювати наступні висновки.

Науковий стиль в досліджуваних мовах має як спільні, так і відмінні риси. Спільними рисами української, китайської та англійської мов є велика кількість термінів, абстрактних слів, складних речень, наукових фразеологічних штамів, цитат, уникання емоційно-експресивних синонімів, багатозначних слів, художніх тропів. Серед відмінних рис варто зазначити більшу вживаність пасивного стану в англійській мові, невелику кількість інтернаціоналізмів та запозичених слів, інверсій в китайській мові.

Під час перекладу наукових текстів особливу роль відіграє знання мовних засобів, які утворюють функціонально-стилістичну норму цього стилю. Для досягнення адекватності перекладу наукового дискурсу

перекладачеві необхідно знати правила його оформлення і відповідні кліше. Неможливо встановити повну еквівалентність на всіх рівнях тексту, тому перекладач вдається до застосування перекладацьких операцій. Проте їхнє використання має бути мотивованим та не спотворювати факти та зміст тексту, адже він має велику наукову цінність.

Під час перекладу наукових текстів використовується стратегія комунікативно рівноцінного перекладу, основною метою якої є відтворення комунікативної інтенції автора китайськомовних наукових текстів в текстах англійською та українською мовами. Ця стратегія реалізується за допомогою таких тактик: тактика передачі когнітивної інформації, тактика лінгво-культурної адаптації, тактика відтворення стилістичних характеристик тексту, тактика коректного оформлення інформації та тактика відтворення формально-структурних характеристик тексту.

На закінчення можна зазначити, що всі розглянуті особливості перекладу наукових текстів свідчать про важливість вивчення даної теми і подальшого детального її вивчення з усіх сторін.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение : учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений. — СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: Академия, 2004. — 352 с.
2. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык : учебник для вузов. 4-е изд., испр. и доп. — М.: Флинта : Наука, 2002. — 384 с.
3. Ботвіна Н. В. Офіційно-діловий та науковий стилі української мови. — К.: Артєк, 1999. — 264 с.
4. Буре Н. А. Основы научной речи : учеб. пособие для студ. нефилол. высш. учеб. заведений. — М.: Издательский центр “Академия”, 2003. — 272 с.
5. Гарбовский Н. К. Теория перевода. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 2007. — 544 с.
6. Горелов В. И. Теоретическая грамматика китайского языка. — М.: Просвещение, 1989. — 318 с.
7. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение: учеб. пособие. — М.: ЭТС, 2002. — 424 с.
8. Кочергин И. В. Основы научно-технического перевода с китайского на русский. — М.: Восточная книга, 2017. — 624 с.
9. Литвинова М. Н. Практикум по переводу (английский язык): учеб.-метод. пособие. — Пермь : Перм. гос. нац. иссл. ун-т, 2012. — 74 с.
10. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль. — К.: Наукова думка, 1976. — 288 с.
11. Ростовцев В. А. Теория перевода китайского языка. — М.: Военный институт, 1977. — 202 с.

12. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) : учеб. пособие. — 5-е изд. — СПб. : Филологический факультет СПбГУ; М. : ООО “Издательский Дом “Филология три”, 2002. — 416 с.
13. Цатурова И. А., Каширина Н. А. Переводческий анализ текста. Английский язык: учебное пособие с методическими рекомендациями. — 2-е изд., испр. и доп. — СПб. : Перспектива, Издательство “Союз”, 2008. — 296 с.
14. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова професійного спрямування : підручник. — К.: Алерта, 2010. — 696 с.
15. Щичко В. Ф. Китайский язык. Теория и Практика Перевода. — М.: Восток-Запад, 2004. — 223 с.
16. Klimova B. Scientific Prose Style and Its Specifics [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://www.researchgate.net/publication/275537459_Scientific_Prose_Style_and_Its_Specifics
17. He Qixin, Zhong Weihe, Xu Diao. Scientific translation
18. Pellatt Valerie, Liu Eric T. Thinking Chinese Translation
19. 簡德芬疏辞常語. 北京, 1973年

REFERENCES

1. Alekseeva, I. S. (2004) Vvedenie v perevodovedenie : Ucheb. posobie dlya stud. filol. i lingv fak. vyssh. ucheb. zavedeniy. SPb.: Filologicheskij fakultet SPbGU; M. : Akademiya [In Russian].
2. Arnold, I. V. (2002) Stilistika. Sovremennyy angliyskiy yazyk : Uchebnik dlya vuzov. M.: Flinta : Nauka [In Russian].
3. Botvina, N. V. (1999) Ofitsiyno-diloviy ta naukoviy stili ukrayinskoyi movy. K.: Artek [In Ukrainian].
4. Bure, N. A. (2003) Osnovy nauchnoy rechi : Ucheb. posobie dlya stud. nefilol. vysch. ucheb. zavedeniy. M.: Izdatelskiy tsentr “Akademiya” [In Russian].
5. Garbovskiy, N. K. (2007) Teoriya perevoda. M.: Izd-vo Mosk. Un-ta [In Russian].
6. Gorelov, V. I. (1989) Teoreticheskaya grammatika kitayskogo yazyka. M.: Prosveshchenie [In Russian].
7. Komissarov, V. N. (2002) Sovremennoe perevodovedenie. Uch. posobie. M.: ETS [In Russian].
8. Kochergin, I. V. (2017) Osnovy nauchno-tehnicheskogo perevoda s kitayskogo na russkiy. M. : Vostochnaya kniga [In Russian].
9. Litvinova, M. N. (2012) Praktikum po perevodu (angliyskiy yazyk): ucheb.-metod. posobie. Perm : Perm. gos. nats. issl. un-t. [In Russian].
10. Pilinskiy, M. M. (1976) Movna norma i styl. K.: Naukova dumka [In Ukrainian].
11. Rostovtsev, V. A. (1977) Teoriya perevoda kitayskogo yazyka. M.: Voennyi institut [In Russian].
12. Fedorov, A. V. (2002) Osnovy obschey teorii perevoda (lingvisticheskie problemy) : Ucheb. posobie. SPb. : Filologicheskij fakultet SPbGU; M. : ООО “Издательский Дом “ФИЛОЛОГИЯ ТРИ” [In Russian].
13. Tsaturova, I. A., Kashirina, N. A. (2008) Perevodcheskiy analiz teksta. Angliyskiy yazyk: Uchebnoe posobie s metodicheskimi rekomendatsiyami. SPb. : Perspektiva, Izdatelstvo “Soyuz” [In Russian].

14. Shevchuk, S. V., Klimenko, I. V. (2010) *Ukrayinska mova profesiynoho spryamuvannya* : Pidruchnyk. K.: Alerta [In Ukrainian].
15. Schichko, V. F. (2004) *Kitayskiy yazyk. Teoriya i Praktika Perevoda*. M.: Vostok-Zapad [In Russian].
16. Blanka Klimova. *Scientific Prose Style and Its Specifics* [Електронний ресурс]. Режимдоступу:https://www.researchgate.net/publication/275537459_Scientific_Prose_Style_and_Its_Specifics
17. He Qixin, Zhong Weihe, Xu Diao. *Scientific translation* [In English].
18. Pellatt Valerie, Liu Eric T. *Thinking Chinese Translation* [In English].
19. Jiǎndéfēn liú cí cháng è. Běijīng, 1973 [In Chinese].

Стаття надійшла до редакції 05.10.2018